

І. Л. Федун,
к.е.н., доц. кафедри податків і фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

FEATURES OF REALIZATION OF TAX CONTROL IN THE MANAGEMENT SYSTEM BY STATE FINANCES

Досліджено роль та місце податкового контролю у системі управління державними фінансами, визначені недоліки його організації, а також напрямки вдосконалення.

The role and the place of tax control in the management system by state finances are researched, the shortcomings of its organization and the directions of perfection also are identified.

Ключові слова: державні фінанси, податковий контроль, податкова система, податки, доходи, бюджет, динаміка, структура, аналіз.

Вступ. Ефективне реформування вітчизняної економіки передбачає, окрім багатьох інших умов, об'єднання теорії і практики щодо основних функцій системи державного управління на всіх його рівнях. Важливу роль у цьому відіграє створення ефективної податкової системи та, відповідно, адекватної системи податкового контролю на державному рівні. Ефективний податковий контроль – необхідна умова успішного функціонування державних фінансів в цілому, адже він охоплює всю систему оподаткування, а також здійснюється в розрізі окремих податків, податкових груп, груп платників податків та територій.

Недосконалість методів і форм здійснення податкового контролю, зважаючи на його значимість для динамічного розвитку економічних відносин, суттєво активізувала тематику наукових досліджень у цій сфері. Даній тематиці присвячені праці: П.Бечко, О.Десятнюк, Ю.Іванова, А.Крисоватого, Т.Реви, В.Онищенко, Ю.Панури, М.Сичевського та інших науковців.

Однак, незважаючи на багатогранні наукові дослідження, на сьогоднішній день лишаються не вирішеними проблеми у загальних підходах до організації ефективного податкового контролю в нашій державі. Виходячи з цього, актуальність теми дослідження обумовлюється необхідністю всебічного наукового дослідження особливостей реалізації податкового контролю в цілому та фінансових основ його проведення зокрема.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження ролі та місця податкового контролю у системі управління державними фінансами, визначення недоліків його організації, а також напрямків вдосконалення.

Результати. У вітчизняній економічній літературі податковий контроль розглядається або як державний фінансовий контроль, або ж його функції звужуються до функцій податкової служби – «контроль за дотриманням податкового законодавства» [1]. Але, насамперед, перед податковим контролем, як ефективним інструментом функціонування державних фінансів, стоять завдання подолання нерівномірного розподілу податкового навантаження в економіці, вдосконалення неефективної системи податкових пільг, зменшення заборгованості зі сплати податків і зборів до бюджетів різних рівнів, сприяння розробці та запровадженню стабільного, прозорого законодавства з метою детінізації української економіки та легалізації доходів юридичних і фізичних осіб.

Варто підкреслити, що податковий контроль як елемент керування процесом оподаткування є необхідною умовою існування ефективної податкової системи будь-якої країни, яка, в свою чергу, є невід'ємною складовою усієї фінансової системи держави (рис. 1).

Податковий контроль покликаний забезпечити взаємовигідні відносини платників податків з органами державного управління, що наділені правами і повноваженнями з всебічних питань оподаткування. На практиці податковий контроль – це завершальна стадія регулювання оподаткування, і, одночасно, один з елементів планування податкових доходів бюджетів.

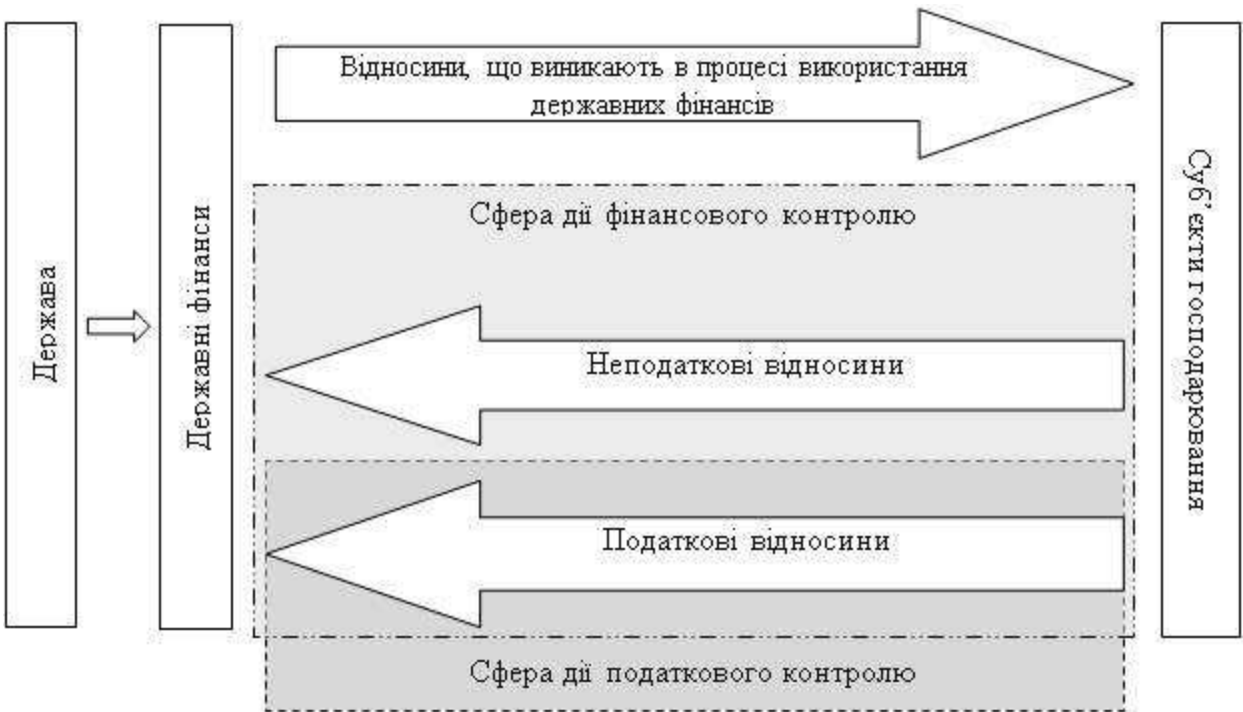

Рис. 1. Місце податкового контролю у взаємовідносинах між державою та суб'єктами господарювання, що виникають в процесі обігу державних фінансів*

*Джерело: Складено автором на підставі [2; 3]

На нашу думку, така двозначність податкового контролю обумовлена тим, що, з одного боку, він є формою реалізації контролюючої функції податків, а з іншого – це грошові відносини, що мають суто фіскальне значення.

На думку Ю.Іванова, податковий контроль як ефективний інструмент функціонування державних фінансів має певну специфіку практики застосування і цільову спрямованість, що відрізняє його від інших видів контролю. Він проводиться шляхом застосування науково обґрунтованих методів встановлення ступеня відповідності практики оподаткування положенням розробленої податкової політики. Інститут податкового контролю являє собою складовий елемент загальної структури контролюючих органів держави і разом з тим виступає як найважливіша ланка фінансового механізму в цілому. Специфіка податкового контролю визначається особливостями руху грошових потоків від корпоративних та індивідуальних власників до бюджету держави [2, с. 533].

Як стверджує П.Бечко, значимість податкового контролю в умовах трансформаційної економіки додатково посилюється через суттєву залежність від податкової складової бюджетів усіх рівнів та низьку податкову культуру платників податків [3, с. 47].

Отже, податковий контроль – це сукупність таких взаємодіючих елементів, як: суб’єкт, об’єкт, предмет податкового контролю, а також процес податкового контролювання, які складаються у цілісне утворення з метою реалізації податкового контролювання як функції державного управління. До системи податкового контролю можна віднести також цілі, методи та технологію податкового контролю та ресурси. На рис. 2 показані основні елементи системи податкового контролю в Україні та взаємозв’язки між ними [4, с. 206].

Слід зазначити, що податковий контроль, як і інші види державного контролю, здійснюється згідно з чинним законодавством. До законодавчих актів, що регулюють здійснення податкового контролю, в першу чергу, слід віднести Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI (далі – ПКУ); Митний кодекс України від 11.07.2002 року № 92-IV; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X; Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III; Закон України «Про державну податкову службу в Україні» від 04.12.1990 року №509-XII [5-9].

З розвитком податкового законодавства регулятивна спрямованість податкового контролю постійно підвищується, в наслідок чого норми податкового контролю стають більш гнучкішими. Це дозволяє податковим органам все ширше використовувати при здійсненні контролю договірні взаємовідносини з платниками податків [10, с.116].

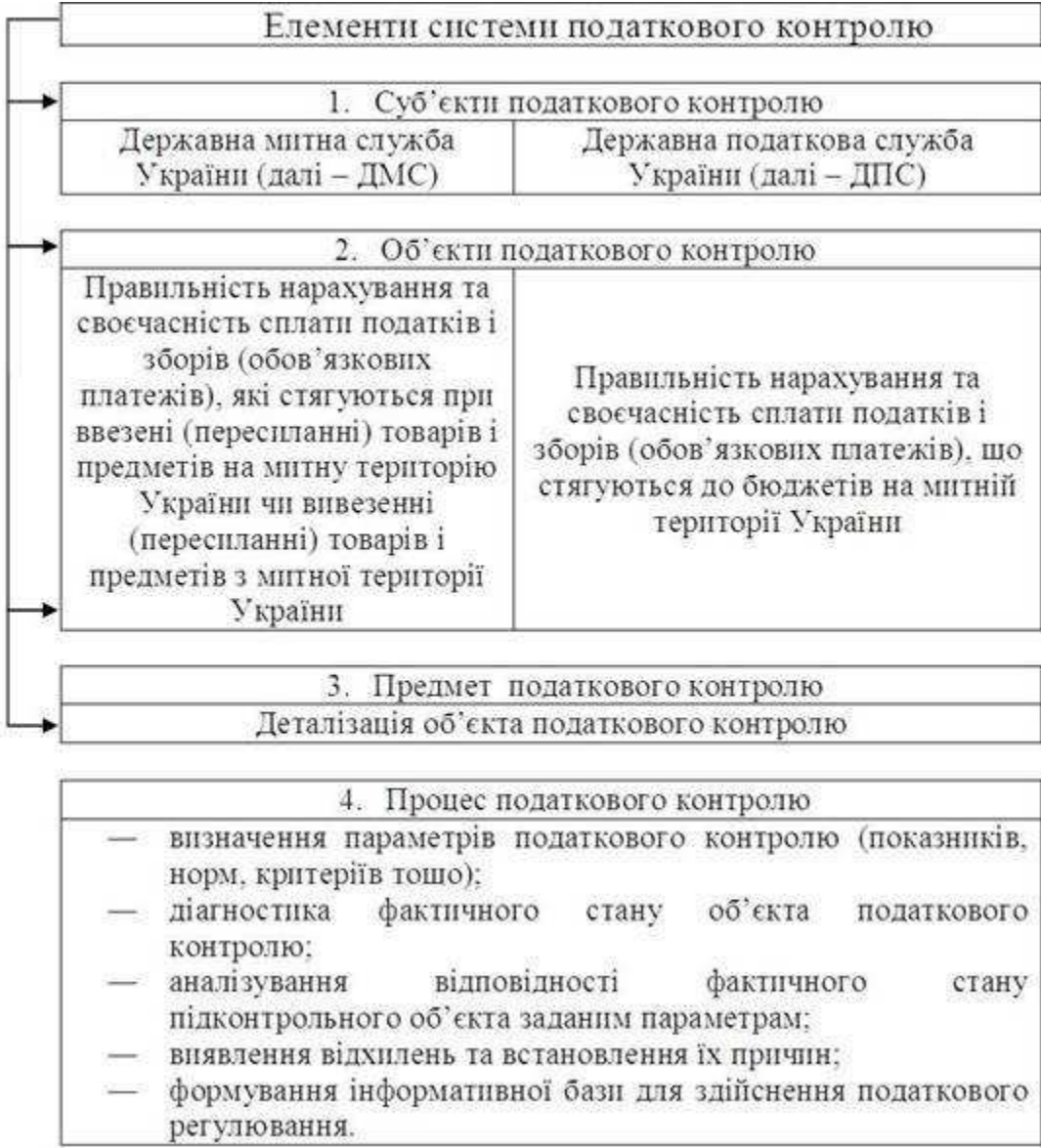

Рис. 2. Основні елементи системи податкового контролю в Україні

До сучасних методів податкового контролю відносять загальнонаукові: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, моделювання, абстрагування, конкретизації, аналогії, та прикладні: документальні, спостереження за об’єктом контролю, запити про платника податку, метод достовірних тверджень розрахунково-аналітичні та ін. [11, с.38].

Враховуючи те, що, на відміну від органів ДПС України, ДМС перевіряє грошові, фінансові та бухгалтерські документи, звіти, контракти, декларації, калькуляції, пов’язані з товарами і транспортом, які переміщуються виключно через митний кордон України, далі зосередимо увагу на ефективності організації податкового контролю органами ДПС України, найбільш важливою формою прояву якого є податкові перевірки.

Відповідно до п. 75.1 ПКУ, органи ДПС мають право проводити три основні види перевірок: камеральні, документальні та фактичні. До документальних перевірок належать планові та позапланові, виїзні або невиїзні перевірки [8]. Види, строки та деякі особливості перевірок, що проводяться податковими органами, наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Види, строки та особливості перевірок, що проводяться податковими органами*

Вид	Предмет перевірки	Підвиди перевірок	Особливості проведення
Камеральні	Податкова звітність суцільним порядком	—	Проводяться без будь-якого спеціального рішення керівника податкового органу або направлення на її проведення

Документальні	1. Своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати податків та зборів. 2. Дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. 3. Дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами)	Планові	Виїзні	Проводяться відповідно до плану-графіка та за наказом керівника податкового органу. Копія наказу разом із повідомленням із зазначенням дати початку надсилається платникові за 10 календарних днів до дня її проведення. Не можуть проводитися за окремими податками
Документальні		Позапланові	Виїзні	Проводяться за наявності однієї з виключних підстав та за наказом керівника податкового органу. Копія наказу надається платникові перед початком перевірки, без попереднього повідомлення
			Невиїзні	Проводяться за наявності підстав (пп. 78.1, 79.1 ПКУ) та за наказом керівника податкового органу. Копія наказу надсилається платникові разом із письмовим повідомленням. Присутність платника під час перевірки не є обов'язковою
Фактичні	Дотримання норм законодавства з питань: 1) регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій; 2) наявності документа, що підтверджує державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; 3) наявності ліцензій, патентів, свідоцтв, у т. ч. про виробництво та обіг підакцизних товарів; 4) дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору	—		Проводяться за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника за наявності виключних підстав (п. 80.2 ПКУ) та за наказом керівника податкового органу. Копія наказу надається платникові перед початком перевірки, без попереднього повідомлення

* Джерело: Складено автором на підставі [8].

Перевірка достовірності нарахування податків може здійснюватися не тільки за даними бухгалтерського та податкового обліку чи за первинними документами. Можна також застосовувати непрямі методи контролю. Згідно з чинним законодавством непрямі методи - це сукупність прийомів і способів визначення сум податкових зобов'язань, виходячи з витрат платника, приросту його активів, кількості найманих працівників та інших показників, що є елементами податкових баз.

З метою проведення оцінки ефективності контрольно-перевірочної роботи на державному рівні скористаємося аналітичними даними ДПС України за 2009-2010 роки. У таблиці 2 подано аналіз динаміки та структури податкових перевірок.

Таблиця 2. Аналіз динаміки та структури податкових перевірок, проведених органами ДПС України у 2009 – 2010 роках, шт.*				
Показники	2009 рік	2010 рік	Відхилення 2010 від 2009 року	
			Абсолютне	Темп приросту, %
1. Кількість виїзних перевірок	240280	255008	+ 14728	+ 6,1
1.1. Юридичні особи	189542	203689	+ 14147	+ 7,5
— планові перевірки	23241	22428	- 813	- 3,5
— позапланові перевірки	166301	181261	+ 14960	+ 9,0
у т. ч. перевірки, які не передбачають донарахування (зустрічні)	142393	156039	+ 13646	+ 9,6
1.2. Фізичні особи – суб'єкти господарської діяльності	50738	51319	+ 581	+ 1,1
2. Кількість перевірених платників за типом перевірки: виїзні	112565	119530	+ 6965	+ 6,2
2.1. Юридичні особи	61827	68211	+ 6384	+ 10,3
— планові перевірки	23241	22428	- 813	- 3,5
— позапланові перевірки	38586	45783	+ 7197	+ 18,7
2.2. Фізичні особи – суб'єкти господарської діяльності	50738	51319	+ 581	+ 1,1
3. Кількість перевірених платників підрозділами оподаткування юридичних осіб за типом перевірки: невиїзні (камеральні) перевірки юридичних осіб	375486	382034	+ 6548	+ 1,7

* Джерело: Складено і розраховано автором на підставі [12].

У 2010 році, у порівнянні з 2009 роком, кількість виїзних перевірок збільшилася на 14728 шт. (з 240280 до 255008 шт.) або на 6,1%. Таке зростання відбулося переважно за рахунок збільшення кількості позапланових перевірок юридичних осіб, їх кількість у 2010 році у порівнянні з 2009 роком зросла на 14960 шт. або на 9%. Разом з тим спостерігається зменшення кількості планових виїзних перевірок юридичних осіб, їх кількість у 2010 році склала 22428 шт., що на 813 шт. менше за аналогічні перевірки, проведені у 2009 році.

Позитивним показником є збільшення кількості перевірених платників за виїзними перевірками на 6965 шт. (з 112565 до 119530 шт.) або на 6,2%, при цьому кількість перевірених юридичних у 2010 році зменшилася на 813 шт. або на 3,5%. Зменшення кількості планових виїзних перевірок, а також суб’єктів господарювання, діяльність яких підлягала таким перевіркам, у 2010 році пов’язане з плановим зменшенням їх кількості у затвердженому плану-графіку виїзних перевірок на 2010 рік. Кількість перевірок фізичних осіб – суб’єктів господарської діяльності у 2010 році у порівнянні з 2009 роком майже не змінилася, їх кількість у 2010 році склала 51319 шт., що перевищує аналогічний показник 2009 року всього на 1,1%. Кількість камеральних перевірок за досліджуваний період коливається від 375486 до 382034 шт.

Виходячи з цього, доцільно провести оцінку якісних показників, отриманих в результаті проведених перевірок органами ДПС України у 2009 – 2010 роках (табл. 3).

У 2010 році, у порівнянні з 2009 роком, за результатами перевірок донарахування з податків і платежів збільшилося на 5,51 млрд. грн. (з 9,84 до 15,35 млрд. грн.) або на 56%; при цьому сума донарахованих податків і платежів за результатами виїзних перевірок збільшилась на 2,27 млрд. грн. (з 3,14 до 5,40 млрд. грн.) або на 72,29%. Таке підвищення, насамперед, відбулося за рахунок високої ефективності проведених планових перевірок юридичних осіб.

Таблиця 3. Оцінка якісних показників, отриманих в результаті проведених перевірок органами ДПС України у 2009 – 2010 роках, млрд. грн.*

Показники	2009 рік	2010 рік	Відхилення 2010 від 2009 року	
			Абсолютне	Темп приросту, %
1. Донараховано податків і платежів	9,84	15,35	+ 5,51	+ 56,00
1.1. За виїзними перевірками	3,14	5,40	+ 2,27	+ 72,29
1.1.1. Юридичні особи, перевірені підрозділами контрольно-перевірочної роботи	2,61	4,75	+ 2,14	+ 81,73
— планові перевірки	1,48	2,75	+ 1,27	+ 85,76
— позапланові перевірки	1,14	2,00	+ 0,87	+ 76,47
1.1.2. Фізичні особи – суб’єкти господарської діяльності	0,52	0,65	+ 0,13	+ 24,96
1.2. За невиїзними (камеральними) перевірками	6,70	9,95	+ 3,24	+ 48,39
— підрозділами оподаткування юридичних осіб	6,70	9,94	+ 3,24	+ 48,43
— іншими підрозділами	0,0044	0,0036	- 0,0008	- 19,19
2. Штрафні санкції	2,12	3,56	+ 1,44	+ 68,04
2.1. Юридичні особи	1,63	2,54	+ 0,91	+ 55,85
— планові перевірки	0,86	1,71	+ 0,85	+ 97,76
— позапланові перевірки	0,76	0,83	+ 0,06	+ 8,42
2.2. Фізичні особи – суб’єкти господарської діяльності	0,49	1,02	+ 0,53	+ 108,64
3. Пеня, нарахована за несвоєчасну сплату податків	0,32	0,44	+ 0,12	+ 37,67
3.1. Юридичні особи	0,30	0,42	+ 0,12	+ 38,29
3.2. Фізичні особи – суб’єкти господарської діяльності	0,02	0,02	+ 0,01	+ 27,82
4. Примусове стягнення (надходження за рахунок стягнення податкового боргу)	5,22	5,06	- 0,15	- 2,94

* Джерело: Складено і розраховано автором на підставі [12].

Внаслідок камеральних перевірок до бюджетів у 2010 році додатково залучено 9,95 млрд. грн., що на 48,3% більше ніж у 2009 році. Сума штрафних санкцій збільшилась на 1,44 млрд. грн. (з 2,12 до 3,56 млрд. грн.) або на 68,04%, а пеня, нарахована за несвоєчасну сплату податків – на 37,67%. Важливо також зазначити що примусове стягнення (надходження за рахунок стягнення податкового боргу) у 2010 році зафіксовано на рівні 5,06 млрд. грн., що на 2,94% менше за аналогічний показник 2009 року.

Результати аналізу беззаперечно підтверджують залежність бюджетів усіх рівнів від ефективної організації податкового контролю. Отже, значимість податкового контролювання як функції державного управління доведена.

Далі розглянемо місце якісних показників, отриманих в результаті проведених податкових перевірок органами ДПС України у загальних доходах Зведеного бюджету України за 2009 – 2010 роки (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка та структура доходів Зведеного бюджету України за 2009 – 2010 роки*

Доходи	Динаміка доходів, млрд. грн.		Структура доходів, %		Відхилення 2010 від 2009 року (п.п.)
	2009 рік	2010 рік	2009 рік	2010 рік	
Податкові надходження, у т.ч.:	137,28	182,13	72,1	74,6	+ 2,5
Донараховані податки та платежі в результаті проведених перевірок, включаючи примусове стягнення податкового боргу	15,06	20,41	7,91	8,36	+ 0,45
Неподаткові надходження, у т.ч.:	48,74	57,13	25,6	23,4	- 2,2
— доходи від власності та підприємницької діяльності, у т.ч.:**	21,52	23,68	11,3	9,7	- 1,6
- адміністративні штрафи та інших санкції	2,44	4,00	1,28	1,64	+ 0,36
— адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	1,71	1,95	0,9	0,8	-0,1
— власні надходження бюджетних установ	17,14	22,22	9	9,1	+ 0,1
— інші неподаткові надходження	8,38	9,28	4,4	3,8	- 0,6
Доходи від операцій з капіталом	2,48	2,44	1,3	1,0	- 0,3
Цільові фонди	1,52	2,20	0,8	0,9	+ 0,1
Інші надходження	0,38	0,24	0,2	0,1	- 0,1

Всього доходів	190,40	244,14	100	100	-
----------------	--------	--------	-----	-----	---

* Джерело: Складено і розраховано автором на підставі [12; 13].

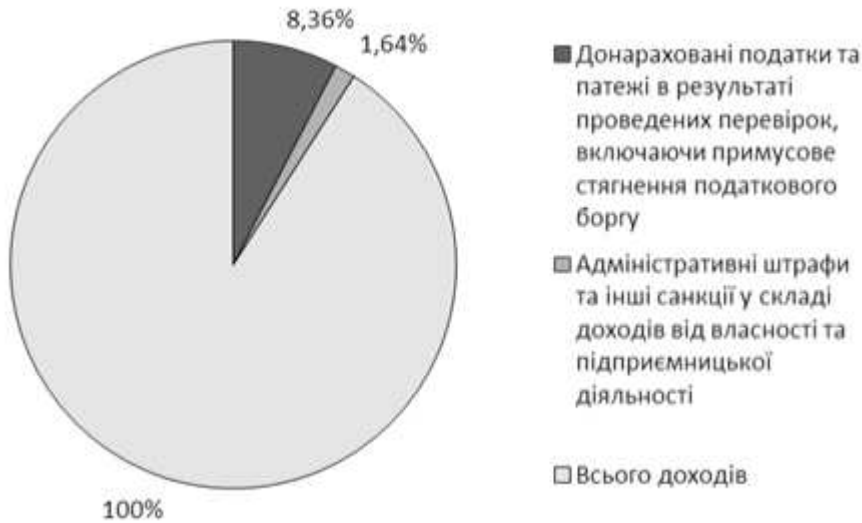
** У лютому 2007 року у класифікації доходів відбулася зміна: надходження від «Адміністративних штрафів та інших санкцій» перенесено до складу надходжень «Доходи від власності та підприємницької діяльності» [13, с. 96].

Неподаткові надходження в структурі загальних доходів Зведеного бюджету України у 2009 та 2010 роках склали 48,74 та 57,13 млрд. грн. відповідно. Слід зазначити, що частка неподаткових надходжень зведеного бюджету у 2010 році у порівнянні з 2009 роком зменшилася на 2,2 в. п. і становила 23,4 %. При цьому, скоротились частки таких складових неподаткових надходжень: доходів від власності та підприємницької діяльності – на 1,6 в. п., інших неподаткових надходжень – на 0,6 в. п. Водночас, частки адміністративних зборів та власних надходжень бюджетних установ практично не змінилися.

Донараховані податки та платежі в результаті проведених перевірок органами ДПС, включаючи примусове стягнення податкового боргу, в загальних доходах зведеного бюджету займають в середньому 8%, адміністративні штрафи та інші санкції у складі доходів від власності та підприємницької діяльності - менше 1% усіх доходів

Як бачимо, що фіскальна значимість якісних показників, отриманих в результаті проведених податкових перевірок органами ДПС у загальних доходах Зведеного бюджету України за 2009 – 2010 роки несуттєва. В цілому такі надходження складають в середньому менше 10% усіх доходів.

Узагальнено місце податкових донарахувань та штрафних санкцій в загальних доходах Зведеного бюджету України у 2010 році зображено на рис. 3.

Рис. 3. Частки податкових донарахувань та штрафних санкцій в загальних доходах Зведеного бюджету України у 2010 році*

* Джерело: Складено і розраховано автором на підставі [12; 13].

Відомо, що сучасні напрями розвитку державного податкового контролю невід’ємно пов’язані з боротьбою з незаконним ухиленням від оподаткування, рівень якого в нашій державі дуже високий. В наслідок прогресивного розвитку тіньової економіки, бюджети усіх рівнів недоотримують адекватних грошових надходжень від заходів з податкового контролю, що в результаті призводить до постійного обмеження державних витрат, насамперед, у соціальній сфері.

Також, на сьогоднішній день існує проблема взаємодії контролюючих та інших державних органів. Спільна мета усього апарату управління системою державних фінансів - захист інтересів держави та бюджету. А неналежна взаємодія державних органів з податковими суттєво впливає на ефективність проведення контрольних заходів останніми.

Але основні проблеми у сфері податкового контролю пов’язані з заходами зниження податкової заборгованості. Для зниження заборгованості платників податків поряд з реструктуризацією і списанням безнадійної заборгованості потрібна необхідність реалізації на практиці наступних першочергових заходів:

- надання податковим органам права безспірного стягнення заборгованості по платежах до бюджетів боржників з їх дебіторів;
- організації на аукціонах продажу податкових боргів підприємств;
- посилення контролю за практикою здійснення розрахунків за реалізовану продукцію через рахунки спеціально створюваних структурних підрозділів і «третіх осіб»;
- законодавчого забезпечення першочерговості податкових платежів при встановленні порядку списання коштів із рахунків підприємств-боржників;
- розширення практики погашення заборгованості за рахунок майна боржників;
- реалізації на практиці можливості здійснення процедури банкрутства за наявності стійкої заборгованості з податків;
- повної відмови від залікових схем сплати податків до бюджету, оскільки вони викликають зростання відстрочених недоїмок;
- розроблення механізму можливої оплати податків за рахунок коштів, отриманих від продажу акцій підприємств-боржників, включаючи випуск і продаж нових акцій.

Висновки. Податковий контроль є суттєвим важелем регуляторної та фіскальної спрямованості в системі державних фінансів, адже за його допомогою можна ефективно впливати на процеси економічного зростання та соціального розвитку. Проведення результативного, модернізованого податкового контролю є головним чинником попередження неплатежів до бюджетів та ефективним засобом наповнення їх дохідної частини одночасно. Виходячи з цього, однією з найсуттєвіших проблем у процесі виходу української економіки із кризи є визначення методів оцінки ефективності проведення податкового контролю.

Перспективи подальших розробок з цього питання полягають у вирішенні питань ефективної реалізації податкового контролю в системі управління державними фінансами, а саме: розробці чітких методичних рекомендацій щодо здійснення контролю працівниками податкових органів та іншими органами управління державними фінансами та виявленні резервів для подальшого динамічного розвитку податкового контролю в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маринів Н. Проблемні аспекти визначення поняття податкового контролю в Україні [Текст] / Н. Маринів // Право України. – 2007. – № 4. – С. 46.
2. Іванов Ю.Б. Податкова система [Текст]: Навч. посіб. / Ю.Б.Іванов, А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк. – К.: Атіка, 2006. – 920 с.
3. Бечко П.К. Податковий менеджмент [Текст]: Навч. посіб. / П.К. Бечко, Н.В. Лиса. – К.: Центр навч. л-ри, 2009. – 288 с.
4. Кізло М.В. Система податкового контролю сутність та структура [Текст] / М.В. Кізло, Р.В. Росоха // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – с. 203- 208
5. Закон України «Про державну податкову службу в Україні» від 4.12.1990 року №509-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-12>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 року № 8073-Х [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
7. Митний кодекс України від 11.07.2002 № 92-IV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15>
8. Податковий кодекс України від 2.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. Рева Т.М. Податковий менеджмент [Текст]: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. та доп./ Т.М. Рева – Київ: Центр навч. л-ри, 2005 – 304 с.
11. Проблеми формування податкової системи України: регіональний аспект [Текст]: монографія / відп. ред. Л.П. Сидельникова. – Херсон: ХНТУ, 2010. – 227 с.
12. Основні статистичні дані про діяльність державної податкової служби України за 2009 – 2010 роки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної податкової служби України. - Режим доступуhttp://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=171300&cat_id=161857&showHidden=1

